

Božanski časoslov

Pripremile:

Gabrijela s. M. Vlasta Tkalec i

Ruža s. Domagoja Ljubičić

Božanski časoslov je skup molitava Crkve za pojedine časove dana.¹ Naziv, često upotrebljavan i povezan s pridjevskim dodatkom "božanski" ili "crkveni", jest *officium*: »Prvotno označuje dužnost i službu, prije svega bogoslužje uopće. Postupno se suzio za poblizu oznaku molitve časova. U najnovije pak vrijeme, jer je riječ o liturgiji, upotrebljava se i naziv *Liturgija časova* (Liturgia horarum).«²

On je prije svega molitva koju su obvezni moliti svećenici, redovnici i redovnice, ali je i molitva svega Božjeg naroda, pa Crkva preporuča da se vjernike, koji su živa Crkva, odgaja tako da prihvate moljenje nekih dijelova nedjeljnog i blagdanskog Časoslova, a posebno *Večernje*. Ona se moli na kraju dana kao čin zahvale za sva dobročinstva i milosti primljene tijekom dana. Slavljem barem dijela liturgije časova, bilo kao okupljena zajednica u crkvi – bilo kao obitelj ili pojedinac, svatko prema svojim mogućnostima – vjernici se potpunije uključuju u život Crkve.

Svrha ovog načina molitve jest da okupljena zajednica slavi Boga, posvećujući mu na taj način pojedine časove dana. Ona ima svoje korijene u židovskoj religioznoj tradiciji, čija je molitva časova bila usko vezana uz žrtveni kult u hramu, a Crkva je tu vrstu molitve prihvatila, čuvala i razvijala. »Za molitvu Crkve odlučujući je stav Kristov prema molitvi židovskog naroda njegova vremena. Da Isus nije prihvatio oblik dnevne židovske mo-

litve razdijeljene na sate dana, bilo bi nerazumljivo da je Crkva taj način molitve prihvatila.«³ O Isusovoj molitvi u hramu u zajedništvu s apostolima i učenicima svjedoči i Sveto pismo NZ. (Usp. Lk 4,16; 6,12; Mk 1,35; 6,45-47; Mk 26,30)

»Opća uredba Liturgije časova« (OULČ) br. 10 podsjeća na Kristovu zapovijed: »Treba svagda moliti i nikada ne sustati.« (Lk 18,1; 1. Sol 5,17) To Crkva vjerno, odazivajući se ovom poticaju, ne prestaje moliti i potiče nas ovim riječima apostola naroda: »Po njemu dakle neprestano prinosimo Bogu žrtvu hvalbenu...« (Heb 13,15) U tom pogledu svakako se ističe prvotna zajednica učenika koju je Isus učio moliti i poticao da ustraje u molitvi. Potaknuta od samog Gospodina, mjesna se Crkva okupljala pojedinačno i kao zajednica. (Dj 2,46; 5,12) »Isus i njegovi učenici održavali su židovsku molitvenu i bogoslužnu predaju, a ona je predviđala molitvu u hramu i sinagogama u točno određeno doba dana. Zato nije čudno što su se već vrlo rano razvili određeni molitveni časovi. Tu spadaju prije svega *jutarnja* i *večernja* molitva, ali također treći, šesti i deveti čas, brojeni prema dvanaest "uri svjetla", koje su prema grčko-rimskoj podjeli dana počinjale u šest sati ujutro.«⁴ Svjedočanstvo da su se Isusovi učenici sabirali zajedno na molitvu u pojedinim časovima dana nalazimo i u *Djelima apostolskim*: o trećem času, »Kad je napokon došao dan Pedesetnice...« dok su bili sabrani u molitvi napunili su se Duha Svetoga

(Dj 2,1-4); »... oko šeste ure uzide Petar na krov moliti.« (Dj 10, 9); »Petar i Ivan uzlazili su u Hram na devetu molitvenu uru.« (Dj 3,1); »Okolo ponoći su Pavao i Sila molili pjevajući hvalu Bogu...« (Dj 16, 25)

Povijesni razvoj

Tijekom stoljeća događale su se mnoge promjene u razvoju i načinu moljenja liturgije časova. Od samih početaka kršćanstva postojalo je zajedničko okupljanje na molitvu, o čemu početkom II. stoljeća svjedoči pismo *Ignacija*, biskupa i mučenika, Magnežanima (7,1). Zatim nešto kasnije (početkom III. st.) *Tertulijan* spominje tzv. "horae legitimae", što je označavalo zakonom i običajima propisane jutarnje i večernje molitve, gdje puk sudjeluje u moljenju psalama pripjevom Hallelujah. Iz spisa *Hipolita Rimskog* (†220.) saznajemo da su se dakoni i svećenici okupljali svakog jutra na mjestu koje bi odredio biskup i zajedno s vjernicima slavili bogoslužje riječi, koje se sastojalo od pouke i molitve. Iz njegovih spisa saznajemo i to da su *pueri et virgines* (dječaci i djevojke) pjevali psalme s alelujom naizmjenice sa zajednicom, koja je pjevala svečano Hallelujah. Večernja

se molitva obavljala po uzoru na obred zvan "lucernarium" (obred paljenja svjetla), koji u različitim oblicima nalazimo kod Židova, Grka i Rimljana. U *Apostolskoj konstituciji* krajem IV. stoljeća nazire se način molitve sličan današnjoj večernji.⁵

Poseban utjecaj na kasniji oblik molitve časova imale su *monaške zajednice*. Molitvena praksa istočnih monaha došla je različitim putovima i na Zapad. Svoj konačni oblik dobila je zaslugom sv. Benedikta (†547.), koji je imao odlučujući utjecaj na njezin razvoj i koji joj je dao završni oblik u svom djelu *Regula monasteriorum* oko 530., u kojem se naglašava da svaki tjedan treba izmoliti svih 150 psalama. On je preuzeo način molitve monaških zajednica poznat u Rimu i dao mu novi oblik. Liturgija časova imala je sljedeće dijelove: *matutin* ("hora matutina", noćni molitveni čas), *laudes* (prije nazivane "laudes matutinae", jutarnje pohvale), *prima*, *tertia*, *sexta*, *nona* (prvi, treći, šesti, deveti molitveni čas), *vesperae* (večernja) i *completorium* (povečerje). Ovaj način moljenja Liturgije časova Crkva je zadržala sve do najnovije preuredbe 1970. godine.⁶

Monaška se molitva časova temeljila na psalmima, a čitanje, himan, hvalospjev NZ-a i molbenica predstavljali su crkvene elemente. Poseban sjaj Rimskom časoslovu davalo je *pjevanje*. Ovaj je svečani časoslov naišao na divljenje i daleko izvan Rima te su ga tijekom VII. i VIII. stoljeća prihvatile Galija, Britanija i Njemačka. Kad je u XI. stoljeću papa Grgur VII. (1073.–1085.) ukinuo mozarapski obred i na njegovo mjesto uveo rimski, postao je ovaj časoslov jedini časoslov kršćanskog Zapada. Crkvenom reformom u XI. i XII. stoljeću, koja je ponovno naglasila Papin primat, lokalne su Crkve prihvatile Časoslov koji je tijekom tih stoljeća nastao u papinskoj kapeli, poznat pod nazivom *Časoslov rimske kurije*. Iz katedrale

sv. Rufina u Asizu preuzeo ga je novi *red franjevac*. Načinivši novi »Breviarium« oni su Časoslov Rimske kurije prilagodili novoj duhovnosti koju su prihvatili i ubrzo proširili cijelom Europom.⁷ Naziv *breviarium* – skraćena – potječe iz srednjeg vijeka, a izveden je iz latinske riječi *breviaria* koja je označavala kratke upute o uporabi raznih kodeksa, koji su sadržavali materijale čiji su se dijelovi uzimali za molitvu pojedinih časova. Da bi se pojednostavnio dotadašnji način moljenja sabrani su ti dijelovi u jedan kodeks, čiji je sadržaj bio znatno skraćen prema zahtjevima duhovnosti onoga vremena. *Brevijar* je u crkvenom jeziku ime za knjigu koja sadrži molitve Časova.

U nastavku navodimo daljnje reforme Časoslova koje su provodili pojedini pape:

Reforma pape Leona X. (1513.–1521.) i Klementa VII. (1523.–1534.) u vrijeme humanizma sastojala se u ispravljanju latinskoga jezika, ali su ispravljani samo himni.

Klement VII. je povjerio posao ispravljanja latinskoga jezika kardinalu F. Quiñonezu, koji je načinio bitno kraći obnovljeni »Brevijar Sv. Križa«, a koji je na preporuku i zahtjev Tridentinskoga sabora papa Pio V. (1566.–1572.) 1568. godine zabranio i zamijenio obnovljenim brevijarom.⁸

U sljedećim stoljećima mnogo su toga uredili pape Siksto V. (1585.–1590.), Klement VIII. (1592.–1605.), Urban VIII. (1623.–1644.), Klement XI. (1700.–1721.) i drugi.

Sv. Pio X. (1903.–1914.) izdao je 1911. godine novi brevijar priređen po njegovu nalogu. Nanovo je rasporedio Psaltir i obnovio stari običaj da se svakog tjedna moli 150 psalama. Time su uklonjena sva ponavljanja... nedjeljna je služba uzdignuta i povećana te je najčešće imala prednost pred svetačkim blagdanima.

Pio XII. (1939.–1958.) ponovno je poduzeo cjelokupnu liturgijsku

obnovu. Dopustio je da se u javnoj i privatnoj molitvi upotrebljava novi prijevod Psaltira, što ga je priredio Papinski biblijski institut. Godine 1957. ustanovio je posebnu komisiju da se temeljito pozabavi pitanjem Brevijara.⁹

Papa Ivan XXIII. (1958.–1963.) nastavio je rad na obnovi Časoslova i taj je posao povjerio II. vatikanskom saboru, kojega je u međuvremenu sazvaio. Sabor se posebno upustio u obnovu cjelokupne liturgije, a Časoslovu je kao dnevnoj molitvi obratio posebnu pozornost i posvetio mu IV. poglavlje koncilске konstitucije *Sacrosanctum Concilium*. Komisija, koja je nastavila rad na obnovi liturgije, odredila je da se ona provede prema prilikama suvremenog života.

Odluke i odredbe Sabora o obnovi Časoslova sabrane su u posebnoj Apostolskoj konstituciji, koju je odobrio papa Pavao VI. (1963.–1978.) pod nazivom *Laudis canticum* – Pjesma hvale (1. studenoga 1970.), a odrednice o značenju i sadržaju bogoslužja časova razlažu se u OULČ. Konstitucija ističe da je Časoslov "pjesma hvale, koja se na nebesima pjeva kroz svu vječnost..."¹⁰

»Kršćanska molitva u prvom je redu molitva čitave ljudske zajednice koju Krist sebi priteljovljuje. U njoj naime sudjeluju pojedinci, a pripadaju čitavome, jednome tijelu. Takva molitva zato označuje glas ljubljene Kristove Zaručnice, izražava želje i zavjete svega kršćanskog puka te prošnje i zazine za potrebe svih ljudi. Ta molitva dobiva jedinstvo iz Kristova Srca... Trebamo dakle biti svjesni: dok molimo časoslov, naši glasovi odzvanjaju u Kristu, a njegov u nama.«¹¹ »'Krist je', veli Koncil (SC 7), 'prisutan kad Crkva moli i psalira...' Crkva naime moleći časoslov ne posvećuje vrijeme samo tako što ga ispunjava molitvom, dakle jednim svetim činom, nego nadašve tako što se časoslovom uklapa u Kristova otajstva, ponazočuje ih i

čini spasonosnim za čovjeka ovoga vremena. Molitelji časoslova postaju akteri povijesti spasenja, postaju s Kristom spasitelji čovječanstva.«¹²

Večernja

Večernja (lat. Vesper, Vesperae) je uz *Jutarnju* (lat. Laudes – prije Laudes matutinae) glavni čas dana. (Usp. SC 89a; OULČ 37) Čini se da je jedan od najstarijih molitvenih časova, a slavi se kao *sacrificium vespertinum* (večernji prinos) (Ps. 141[140],2) i zajedno s *Jutarnjom* čini dvostruki stožer dnevne liturgije časova. Prvom nedjeljnom *Večernjom*, koja se moli subotom uvečer, počinje nedjeljna služba Časova, a prvom *Večernjom* bdijenja dotična svetkovina. Nedjelje i svetkovine imaju svoju I. i II. *večernju*. Ova posljednja moli se na samu svetkovinu.

Na moljenje *Večernje* vjernike potiče saborski dokument *Sacrosanctum Concilium*, t. 100: »Neka pastiri duša nastoje da se nedjeljom i o svečanim blagdanima u crkvi zajednički proslave glavni časovi, naročito *Večernja*; ako ne može svaki dan, neka to čini barem nedjeljom i svečanim blagdanima.« Isto preporuča i OULČ, 21. Znamo da su zajednice koje su se spremne okupiti na molitvu Časoslova jedinstvenije od onih koje se okupljaju samo na nedjeljnom euharistijskom slavlju (često su vrlo raznovrsne i raspršene). Bilo bi poželjno da se barem djelomično moli *pjevajući*. »Dijelovi koje bi prvenstveno trebalo pjevati su: pretpjevi (antifone) i psalmi, hvalospjevi, otpjevi i himni.«¹³

Večernja se sastoji od više dijelova:

1. Započinje *zazivom* predmolitelja: *Bože, u pomoć mi priteci*, a zajednica odgovara: *Gospodine, pohiti da mi pomogneš*. Predmolitelj nastavlja: *Slava Ocu...*, a zajednica odgovara: *Kako bijaše na početku...*

2. *Himan* – dolazi od grčke riječi *hymnos* – hvalospjev, pjesma hvale.

Za kršćane pjevati himne znači pjevati hvalu Kristu – Bogu. Iz samog izraza *pjevati hvalu* proizlazi zaključak da bi se himni morali *uvijek pjevati*. Oni »više nego drugi dijelovi oficija ističu obilježja časova ili pojedinih blagdana.« (OULČ 173)

3. *Antifona* (Antiphona) – je kratak liturgijski tekst koji redovito prethodi psalmima i naviješta njihov sadržaj. »Antifone (pretpjevi) pomažu: da se osvijetli književna vrsta psalma; da se psalam može pretvoriti u osobnu molitvu; da se bolje zapazi izreka koju je vrijedno uočiti, a koja bi inače mogla izbjeći pažnji; da se u različitim okolnostima dadne određena posebna boja nekom psalmu.« (OULČ 113)

4. *Psalmi* – su biblijski tekstovi koji pripadaju zbirci od 150 pjesama-molitava, nazvanoj *Knjiga psalama*, koja je remek-djelo hebrejske poezije. Njih 50 je hvalbenog karaktera, a ostali pripadaju drugim literarnim vrstama. Ipak su svi oni prema hebrejskoj religiji u znaku hvale i blagoslivljanja Boga. Do svog punog izražaja dolaze samo onda kada se mole pjevajući. Oni su »glazbene naravi, što im određuje odgovarajući način izvođenja.« (OULČ 103)

5. *Kratko čitanje* (Lectio brevis) – je kratak svetopisamski ulomak koji se po želji molitelja može zamijeniti dužim ulomkom i popratiti kratkom homilijom koja tumači spomenuto čitanje, a nakon toga može se zadržati u kratkoj šutnji.¹⁴

6. *Kratki otpjev – rezponzorij* (Responsorium brevis) – je pjev kao odgovor na pročitani svetopisamski odlomak. Po sebi je određen za pjevanje i to pučko. Može se izostaviti i zamijeniti pjesmom iste vrste i sadržaja, ako je odobrena od Biskupske konferencije.¹⁵

7. *Evandeoski hvalospjev – Veliča* (Magnificat) – Marijin hvalospjev (Lk 1,46-55) s antifonom, koji je vrhunac cijele *Večernje*, a moli se svaki dan bez obzira na liturgijsko vrijeme. Kako bi

to uistinu bio hvalospjev preporuča se da se i on moli pjevajući. Hvalospjev Veliča kao i *Blagoslovljen* i *Sad otpuštaš* »zaslužuju iste svečanosti i iste časti kao kad se čita i sluša Evanđelje.« (OULČ 138)

8. *Prošnje* (Preces) – su liturgijski izraz za određene zazive u rezponzorijalnom obliku. To su molitve za druge, za potrebe Crkve, na koje se odgovara zazivom uzetim iz Starog (Psalmi) ili Novog zavjeta.

9. *Oče naš* (Pater noster) – je Gospodnja molitva koju nas je Krist naučio moliti (Mt 6,9-13 i Lk 11,2-4), a moli je čitava okupljena zajednica pri završetku *Večernje*.

10. *Završna molitva* – moli se kao završetak *Večernje*, a »po tradiciji spada na svećenika ili đakona.« (OULČ 197)

Da bi se sabrana zajednica mogla što djelotvornije uključiti u moljenje i pjevanje *Večernje* i da bi se ostvarilo što veće jedinstvo vjernika, treba uzeti što jednostavnije i prihvatljivije napjeve za pojedine dijelove časoslova.

U sljedećem nastavku želimo predložiti neke od tih napjeva za molitvu *Večernje* s narodom.

(nastavlja se)

BILJEŠKE

¹ Dizionario enciclopedico universale della musica e dei musicisti, sv. III, 382, Torino 1984.

² A. ADAM, Uvod u katoličku liturgiju, 263, Zadar 1963.

³ V. ZAGORAC, Krist posvetitelj vremena, 243, Zagreb 1996.

⁴ Usp. A. ADAM, nav. dj. 261-262.

⁵ Usp. Isto, 262.

⁶ Usp. Isto, 262-263.

⁷ Usp. V. ZAGORAC, nav. dj., 248-249.

⁸ Usp. Isto

⁹ Apostolska konstitucija pape Pavla VI. *Časoslov rimskog obreda*, sv. I.

¹⁰ *Za bolje pjevanje u liturgijskim zajednicama*, 48, Sarajevo 1998.

¹¹ Usp. Novi časoslov, 10, KS, Zagreb 1972. Posljednje su riječi uzete iz sv. Augustina, *In Ps 85,1*.

¹² Bogoslovska smotra, g. XLIII, br. 1, 157, Zagreb 1973.

¹³ Usp. OULČ 273.

¹⁴ Usp. OULČ 47, 48.

¹⁵ Usp. Isto, 49, 281.